

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
13 Φεβρουαρίου 1985¹

Στην υπόθεση 267/83

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Bundesverwaltungsgericht προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του παραπέμποντος δικαστηρίου μεταξύ

Aissatou Diatta, σενεγαλικής ιθαγενείας, κατοίκου Δυτικού Βερολίνου,

και

Land Berlin, εκπροσωπούμενου από τον Polizeipräsident του Βερολίνου,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τους Mackenzie Stuart, πρόεδρο, G. Bosco, O. Due και K. Κακούρη, προέδρους τμημάτων, U. Everling, K. Bahlmann και R. Joliet, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Darmon

γραμματέας: D. Louterman, υπάλληλος διοικήσεως

εκδίδει την ακόλουθη

¹ — Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

1. Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

Η Aissattu Diatta, σενεγαλικής ιθαγενείας, παντρεύτηκε στις 3 Ιουλίου 1977 γάλλο υπήκοο, ο οποίος κατοικεί και εργάζεται από πολλά έτη στο Δυτικό Βερολίνο και διαθέτει άδεια διαμονής που χορηγείται στους υπηκόους των κρατών μελών της ΕΟΚ, όπως παρατάθηκε τελευταία μέχρι τις 21 Αυγούστου 1985.

Η Diatta ήρθε στο Δυτικό Βερολίνο στις 13 Αυγούστου 1977 για να κατοικήσει με το σύζυγό της και εγκαταστάθηκε στο διαμέρισμά του.

Από το Φεβρουάριο του 1978, η Diatta απασχολείται συνεχώς ως οικιακή βοηθός. Στις 13 Μαρτίου 1978, έλαβε άδεια παραμονής ορισμένης διάρκειας που ίσχυε μέχρι τις 16 Ιουλίου 1980.

Η Diatta από τις 29 Αυγούστου 1978 ζει χωριστά από το σύζυγό της σε δική της κατοικία που έχει μισθώσει. Πρόθεσή της είναι να λάβει διαζύγιο από το σύζυγό της μόλις αυτό καταστεί νομικά δυνατό κατ' εφαρμογή του γαλλικού δικαίου.

Μετά τη λήξη της άδειας διαμονής η Diatta ζήτησε από την αρμόδια αρχή την παράτασή της. Ο Polizeipräsident (αρχηγός της αστυνομίας) του Βερολίνου απέρριψε την αίτηση αυτή με απόφαση της 29ης Αυγούστου 1980, με την αιτιολογία ότι δεν αποτελούσε πλέον μέλος της οικογένειας υπηκόου κράτους μέλους της ΕΟΚ και ότι δεν είχε κοινή κατοικία με το σύζυγό της.

Η διοικητική ένσταση που υπέβαλε η Diatta κατά της αρνήσεως αυτής απορρίφθηκε με απόφαση του Senator für Inneres (επί των εσωτερικών υποθέσεων μέλους της εκτελεστικής εξουσίας του Δ. Βερολίνου) της 12ης Δεκεμβρίου 1980.

Η Diatta προσέφυγε ενώπιον του Verwaltungsgericht του Βερολίνου, το οποίο με απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 1981 δέχτηκε μερικώς την προσφυγή της, υποχρεώνοντας τον Polizeipräsident, μετ' ακύρωση των προσβληθέντων διοικητικών αποφάσεων, να επανεξετάσει την αίτηση της Diatta, κατ' εφαρμογή του Ausländergesetz (νόμου περί αλλοδαπών), της 28ης Απριλίου 1965· κατά τα λοιπά, το Verwaltungsgericht απέρριψε την προσφυγή δεχόμενο ότι δεν μπορούσε να χορηγηθεί στην Diatta άδεια παραμονής κατ' εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 7, παράγραφος 1, του Aufenthaltsgesetz/EWG (νόμου περί εισόδου και παραμονής υπηκόων κρατών μελών της ΕΟΚ), της 22ας Ιουλίου 1969, επειδή δεν είχε κοινή κατοικία με το σύζυγό της, κοινοτικό υπήκοο.

Το Oberverwaltungsgericht του Βερολίνου απέρριψε στις 27 Απριλίου 1982 ως αβάσιμη την έφεση που άσκησε ενώπιόν του η Diatta κατά της αποφάσεως του Verwaltungsgericht. Στο μεταξύ, στις 4 Φεβρουαρίου 1982, ο Polizeipräsident αρνήθηκε και πάλι τη χορήγηση άδειας διαμονής, κάνοντας χρήση της διακριτικής του εξουσίας.

Η Diatta άσκησε Revision ενώπιον του Bundesverwaltungsgericht.

Θεωρώντας ότι για την έκδοση της απόφασής του είναι απαραίτητη η ερμηνεία των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), το πρώτο τμήμα του Bundesverwaltungsgericht, με Διάταξη της 18ης Οκτωβρίου 1983, αποφάσισε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, να αναβάλει την έκδοση οριστικής απόφασης μέχρι να αποφανθεί το Δικαστήριο προδικαστικώς επί των εξής ερωτημάτων:

1) Το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 πρέπει να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι ο σύζυγος εργαζομένου που

έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους και εργάζεται σε άλλο κράτος μέλος, διαμένει « υπό την αυτή στέγη » με τον εργαζόμενο, όταν ζει χωριστά από το σύζυγο του συνεχώς, αλλά έχει δική του κατοικία στον ίδιο τόπο που κατοικεί ο εργαζόμενος;

- 2) Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 παρέχει στο μη έχοντα την ιθαγένεια κράτους μέλους σύζυγο υπηκόου κράτους μέλους που εργάζεται και κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος δικαίωμα διαμονής, που δεν εξαρτάται από τις προϋποθέσεις του άρθρου 10 του εν λόγω κανονισμού, όταν επιθυμεί να εργαστεί στο κράτος αυτό ως μισθωτός;

Η Διάταξη του Bundesverwaltungsgericht πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 5 Δεκεμβρίου 1983.

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της ΕΟΚ κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις, στις 9 Φεβρουαρίου 1984 η Diatta, προσφεύγουσα στην κύρια δίκη, εκπροσωπούμενη από τον Dieter Eichhorn, δικηγόρο Βερολίνου, στις 12 Μαρτίου το Land Berlin, εκπροσωπούμενο από τον Heinz Scholze, δικηγόρο Βερολίνου, στις 13 Μαρτίου η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Manfred Beschel, μέλος της νομικής της υπηρεσίας, στις 15 Μαρτίου η Κυβέρνηση του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενη από τον I. Verkade, γενικό γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών Υποθέσεων και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου εκπροσωπούμενη από την G. Dagtoglou, του Treasury Solicitor's Department, και στις 16 Μαρτίου 1984, η Κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, εκπροσωπούμενη από τον Martin Seidel, Ministerialrat, και τον Ernst Röder, Regierungsrat του Υπουργείου Οικονομικών Υποθέσεων.

Το Δικαστήριο, κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετ' ακρόαση του γενικού εισαγγελέα αποφάσισε την έναρξη της προφορικής διαδικασίας χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων. Κάλεσε, ωστόσο, τους διαδίκους να προβούν σε προφορικές διευκρινίσεις, κατά τη συνεδρίαση, επί ορισμένων ιδίως ερωτήσεων που τους κοινοποιήθηκαν προηγουμένως.

2. Γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

Η Diatta, προσφεύγουσα στην κύρια δίκη, θεωρεί ότι κατ' εφαρμογή των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68 έχει αυτοτελές δικαίωμα να της χορηγηθεί η άδεια διαμονής που ζητεί.

α) Το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 θεσπίζει δικαίωμα διαμονής του συζύγου εργαζομένου υπηκόου κράτους μέλους της ΕΟΚ και στην περίπτωση επίσης που οι σύζυγοι ζουν στον ίδιο τόπο, αλλά σε διαφορετικές κατοικίες. Το άρθρο 10 δεν αναφέρει ρητώς τη συγκατοίκηση· αναφέρει, απλώς, ότι ο εργαζόμενος διαθέτει διαμέρισμα προς χρήση του συζύγου του. Το αποφασιστικό κριτήριο, σύμφωνα με το γράμμα, το πνεύμα και το σκοπό της εν λόγω διάταξης είναι ότι ο εργαζόμενος έχει την υποχρέωση να θέσει στη διάθεση του συζύγου του κατοικία, ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο της στέγασης και διαβίωσης του μέλους της οικογένειας που έρχεται να ζήσει μαζί του υπό συνθήκες στέρησης, πράγμα που αντιβαίνει στη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Το άρθρο 10, παράγραφος 3, αναφέρεται σε κατοικία « η οποία θεωρείται κανονική... στην περιφέρεια όπου απασχολείται » ώστε να αποφεύγεται κάθε διάκριση ή άνιση μεταχείριση μεταξύ εντοπίων και αλλοδαπών εργαζομένων. Οι λόγοι που οδήγησαν το νομοθέτη να θέσει ως προϋπόθεση για την ύπαρξη δικαιώματος δια-

μονής του συζύγου το να θέτει στη διάθεσή του ο εργαζόμενος μια τέτοια κατοικία είναι δημοσίως δικαίως αναγόμενοι στη δημόσια ασφάλεια και τάξη. Αυτό δεν αποστερεί, ωστόσο, από το σύζυγο τη δυνατότητα αναζήτησης συμπληρωματικού χώρου με την ενοικίαση της δικής του κατοικίας.

Εφόσον η ύπαρξη κατοικίας που να ανταποκρίνεται στα κριτήρια που καθορίζει ο κανονισμός συνιστά τη μόνη νομική προϋπόθεση ουσίας για την αναγνώριση δικαιώματος δημοσίου δικαίου εισόδου και διαμονής του συζύγου, δεν πρέπει να ερμηνευτεί ο κανονισμός 1612/68 συστατικά, υπό την έννοια ότι απαιτεί αδιατάρακτη κοινή συζυγική ζωή.

Δεδομένου ότι το γερμανικό δίκαιο προβλέπει τη δυνατότητα διακοπής της συζυγικής ζωής, στο πλαίσιο της κοινής κατοικίας, η απαίτηση κοινής κατοικίας για τον εργαζόμενο και το σύζυγό του καταλήγει να στηρίζεται απλώς σε ένα τύπο. Σε παρόμοια περίπτωση είναι εντελώς αδύνατο να εξακριβώσουν τρίτοι ή οι αρχές την ύπαρξη κοινής συζυγικής ζωής, μολονότι, από νομικής απόψεως, η κατάσταση αυτή μπορεί να εξομοιωθεί με εκείνη, κατά την οποία ο σύζυγος αποκτά αυτοτελή νέα κατοικία. Η κοινή συζυγική ζωή δεν μπορεί να αποτελεί το αποφασιστικό κριτήριο· το κέντρο των ενδιαφερόντων των συζύγων δεν μπορεί να ανάγεται στη διαβίωση σε μία και μοναδική κατοικία. Διαφορετικά, θα κατέληγε σε εντελώς αυθαίρετα συμπεράσματα, σε περίπτωση που οι σύζυγοι διαβιούν χωριστά, σε ό,τι αφορά το δικαίωμα διαμονής του συζύγου, ανάλογα με το αν η χωριστή διαβίωση εντάσσεται στο πλαίσιο της συζυγικής κατοικίας ή αφορά δύο διαφορετικές κατοικίες.

Αν η κοινή κατοικία των συζύγων αποτελούσε επιτακτική προϋπόθεση, ο εργαζόμενος θα μπορούσε ανά πάσα στιγμή να προκαλέσει την απομάκρυνση του συζύγου του με το να μην του παρέχει πλέον στέγη. Αν ο σύζυγος που απομακρύνθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο δεν είχε το δικαίωμα να αποκτήσει αυτοτελή κατοικία,

χωρίς να απειλείται με απέλαση, θα βρισκόταν σε σχέση εξάρτησης ασυμβίβαστη με τις αρχές της προσωπικής ελευθερίας του ανθρώπου.

Εφόσον ο γάμος εξακολουθεί να υφίσταται, θεωρητικά είναι πάντοτε δυνατή η συμφιλίωση των συζύγων· η δυνατότητα, όμως, αυτή αίρεται σε περίπτωση μη χορήγησης αδειάς διαμονής και, επομένως, αναγκαστικής αναχώρησης του συζύγου.

Εφόσον ο γάμος δεν έχει διαλυθεί με απόφαση περιβεβλημένη με ισχύ δεδικασμένου, οι διοικητικές αρχές δεν δικαιούνται να κρίνουν ως προς το ενδεχόμενο συμφιλίωσης μεταξύ των συζύγων ούτε να διαπιστώσουν την ύπαρξη οριστικής ρήξης· διαφορετικά, οι διοικητικές αρχές θα προδικάζαν την απόφαση της δικαστικής αρχής.

Το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ παρέχει στα μέλη της οικογένειας του εργαζομένου δικαίωμα εισόδου δημοσίου δικαίου και διαμονής στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Παρέχεται, έτσι, στο σύζυγο νομική προστασία, η οποία πρέπει να διατηρηθεί, όσο εξακολουθεί να υφίσταται η έγγαμη σχέση. Δεν πρόκειται απλώς, ως προς το σύζυγο, για παρεπόμενο δικαίωμα, αλλά για ατομική κατάσταση που αναγνωρίζεται από το δίκαιο, η οποία, πχ. εξακολουθεί να υφίσταται μετά το θάνατο του εργαζομένου. Ο αυτοτελής χαρακτήρας του δικαιώματος του μέλους της οικογένειας του εργαζομένου έχει καθιερωθεί από το Δικαστήριο στον τομέα των κοινωνικών ευεργετημάτων· η νομολογία του Δικαστηρίου στηρίζεται στην αντίληψη ότι είναι αντίθετη προς το πνεύμα και το σκοπό των κοινοτικών διατάξεων η μη χορήγηση στα μέλη της οικογένειας εργαζομένου από άλλο κράτος μέλος των προνομίων που χορηγούνται στους δικούς του υπηκόους. Η αντίληψη αυτή επεκτάθηκε, ενόψει του σκοπού των εν λόγω διατάξεων, υπέρ των μελών της οικογένειας του εργαζομένου με σκοπό τη βελτίωση της νομικής τους κατάστασης, στο πλαίσιο του κανονισμού 1612/68. Η νομολογία του Δικαστηρίου τείνει

στην ενίσχυση της νομικής κατάστασης των μελών της οικογένειας του εργαζομένου, τα οποία ήρθαν να ζήσουν μαζί του και στην αναγνώριση ιδίων δικαιωμάτων· θα ήταν αντίθετη προς τη διασταλτική αυτή τάση η συσταλτική ερμηνεία του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68, υπό την έννοια ότι ως μοναδικό κριτήριο θεωρεί το να μοιράζονται οι σύζυγοι την κοινή κατοικία.

β) Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 εφαρμόζεται τόσο στους υπηκόους των κρατών μελών της ΕΟΚ όσο και στους υπηκόους άλλων χωρών. Η διάταξη αυτή παρέχει ρητώς στο σύζυγο υπηκόου κράτους μέλους το δικαίωμα να ασκήσει οποιαδήποτε μισθωτή δραστηριότητα στο σύνολο του εδάφους του κράτους υποδοχής· συσταλτική ερμηνεία του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68 που στηρίζεται στην απαίτηση κοινής κατοικίας για την αναγνώριση του δικαιώματος διαμονής, αντιτάσσεται στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος. Η ελεύθερη κυκλοφορία που προβλέπει το άρθρο 11 αναγκαστικά θεμελιώνει, επίσης, τη δυνατότητα επιλογής ίδιας κατοικίας στην περίπτωση που ο σύζυγος αναλαμβάνει δραστηριότητα σε τόπο διαφορετικό από εκείνον που κατοικεί ο άλλος σύζυγος.

Η ύπαρξη διαφοράς ως προς τους λόγους απόκτησης χωριστής κατοικίας από του συζύγου δεν μπορεί να σημαίνει διαφορετική εκτίμηση της νομικής κατάστασης.

Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 παρέχει δικαίωμα διαμονής πολύ ευρύτερο από αυτό που παρέχει το άρθρο 10· δεν μπορεί, εκ των υστέρων, να ερμηνεύεται συσταλτικά υπό το φως του άρθρου 10, πράγμα που αντιβαίνει στη ρητή διατύπωση του άρθρου 11, όπως προκύπτει από τη βούληση του νομοθέτη. Στην προκειμένη περίπτωση πρέπει να ερμηνευτεί και να εφαρμοστεί το άρθρο 11 ανεξάρτητα από τις προϋποθέσεις του άρθρου 10.

Το *Land Berlin*, καθού στην κύρια δίκη, προτείνει να δοθεί αρνητική απάντηση στα δύο ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο.

α) Η φράση «εγκατάσταση μαζί με κάποιον» έχει την έννοια, τόσο κατά γράμμα, όσο και σε σχέση με τους σκοπούς του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 ότι «μοιράζομαι την κατοικία με κάποιον». Το άρθρο 10, παράγραφος 3, του κανονισμού προϋποθέτει, για την εφαρμογή της παραγράφου 1 ότι ο εργαζόμενος διαθέτει για την οικογένειά του κατοικία που θεωρείται ως κανονική για τους ημεδαπούς εργαζομένους στην περιφέρεια, στην οποία απασχολείται. Δεν αρκεί να ζουν οι σύζυγοι στον ίδιο τόπο, ενώ είναι χωρισμένοι, και να διαθέτει ο καθένας επαρκή κατοικία για τον εαυτό του. Σκοπός του άρθρου 10 του κανονισμού, όπως και του Aufenthaltsgesetz/EWG, είναι να προστατεύσει τους εν λόγω εργαζομένους και να διασφαλίσει τη διατήρηση των οικογενειακών τους δεσμών.

Η αναγνώριση στα μέλη της οικογένειας των κοινοτικών εργαζομένων δικαιώματος παραμονής που δεν στηρίζεται σε κοινή οικογενειακή ζωή θα είχε, στην πράξη, απαράδεκτες συνέπειες.

β) Αντικαθιστώντας τους κανονισμούς 15 του Συμβουλίου, της 16ης Αυγούστου 1961 περί των πρώτων μέτρων για την πραγματοποίηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΑΒΙ. 57, σ. 1073), και 38/64 του Συμβουλίου, της 25ης Μαρτίου 1964, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΑΒΙ. 62, σ. 965), ο κανονισμός 1612/68 θέσπισε, στην τρίτη και τελευταία φάση του, την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων που προβλέπει το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Το άρθρο 48 δεν παρέχει μόνο στους ενδιαφερόμενους εργαζομένους ισότητα μεταχείρισης στον τομέα του δικαιώματος προς εργασία

(άρθρο 48, παράγραφος 3, στοιχείο α), αλλά ορίζει επίσης, την κατάσταση τους ως προς το δικαίωμα διαμονής (άρθρο 48, παράγραφος 3, στοιχείο γ).

Ο κανονισμός 1612/68 λαμβάνει υπόψη του τη διπλή αυτή νομική κατάσταση· η συνισταμένη «δικαίωμα προς εργασία» ρυθμίζεται αποκλειστικά στο άρθρο 11.

Αυτό προκύπτει από το ίδιο το κείμενο της εν λόγω διατάξεως: τα μέλη της οικογένειας, στα οποία αναφέρεται, έχουν «το δικαίωμα να αναλαμβάνουν οποιαδήποτε μισθωτή δραστηριότητα στο σύνολο της επικράτειας [εδάφους] του κράτους αυτού»· στο άρθρο 11 δεν γίνεται καθόλου λόγος για δικαίωμα διαμονής, ούτε καν μάλιστα για δικαίωμα εγκατάστασης των μελών της οικογένειας.

Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται από το ιστορικό γενέσεως του άρθρου 11 του κανονισμού 1612/68. Τα άρθρα 10 και 11 του εν λόγω κανονισμού στηρίζονται στα άρθρα 17 και 18 του κανονισμού 38/64 που περιλαμβάνονται στον τίτλο II «Περί της οικογένειας των εργαζομένων». Το άρθρο 18, παράγραφος 1, πρώτη φράση, του κανονισμού 38/64 παραπέμπει ρητώς στο άρθρο 17, και, επομένως, σημαίνει ότι σε περίπτωση έλλειψης νομικής κατάστασης βάσει του άρθρου 17 το μέλος της οικογένειας δεν διαθέτει αυτοτελές δικαίωμα διαμονής: οι προϋποθέσεις του δικαιώματος διαμονής του άρθρου 17 του κανονισμού 38/64 πρέπει να συντρέχουν πριν αναγνωριστεί στο μέλος της οικογένειας το δικαίωμα άσκησης μισθωτής εργασίας. Το γεγονός ότι το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 δεν παραπέμπει ρητώς στο άρθρο του 10 δεν μπορεί να θέσει υπό αμφισβήτηση την πραγματική ύπαρξη αυτού του συσχετισμού. Εφόσον τείνει να εκλείψει ή ούτε καν ερευνάται η οικογενειακή σχέση μεταξύ του εργαζομένου, ο οποίος απολαύει του δικαιώματος διαμονής και του μέλους της οικογένειας, το οποίο ζητεί την παροχή του δικαιώματος αυτού, δεν μπορεί να γίνει λόγος για αυτοτελές δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειας. Τόσο οι κοινοτικοί κανονισμοί, όσο και η ομοσπονδιακή νομοθεσία περί εισόδου και διαμονής των υπηκόων των κρατών μελών της ΕΟΚ έχουν σκοπό να διευκολύνουν τις ανταλλαγές εργα-

ζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας· τα προστατευόμενα, στο πλαίσιο αυτό, οικογενειακά δικαιώματα απορρέουν από τη μέριμνα προστασίας αυτών των ιδίων των εργαζομένων. Σε περίπτωση που δεν συντρέχουν λόγοι τέτοιας προστασίας, δεν μπορούν να αναγνωριστούν δικαιώματα στα μέλη της οικογένειας.

Η *Κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας* θεωρεί επίσης ότι και στα δύο ερωτήματα που υπέβαλε το Bundesverwaltungsgericht πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση.

α) Στο ίδιο το κείμενο του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 ορίζεται ότι το δικαίωμα διαμονής του συζύγου δεν υφίσταται, καταρχήν, παρά μόνο εφόσον ζει στην κατοικία του εργαζομένου.

Η ερμηνεία αυτή είναι σύμφωνη προς το πνεύμα και το σκοπό της διάταξης.

Όπως προκύπτει από την πέμπτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1612/68, σκοπός του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο α), είναι να δώσει τη δυνατότητα στον εργαζόμενο να ζήσει μαζί με την οικογένειά του. Σκοπός της ευεργετικής αυτής διατάξεως είναι να δώσει τη δυνατότητα στους συζύγους να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν κοινή συζυγική ζωή, χαρακτηριστικό της οποίας είναι η κοινή κατοικία των συζύγων.

Ερμηνεία που θα προχωρούσε πέρα από το γράμμα του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο α), θα πρέπει τουλάχιστο να λάβει υπόψη της το πνεύμα και το σκοπό της εν λόγω διάταξης· όμως, δεν συνιστά περίπτωση συνενώσεως της οικογένειας το γεγονός της εγκατάλειψης από τους συζύγους της κοινής συζυγικής ζωής και της, κατά τρόπο μόνιμο, χωριστής διαβιώσεως και, για το σύζυγο που ακολουθήσε το διακινούμενο εργαζόμενο σε άλλο κράτος μέλος, το γεγονός ότι διατηρεί ίδια κατοικία. Ο χωρισμός αυτός των συζύγων αίρει τη νόμιμη βάση, η οποία επιτρέπει την εφαρμογή του ευεργετικού συστήματος του άρθρου 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68.

β) Καταφατική απάντηση στο δεύτερο ερώτημα θα είχε ως συνέπεια ότι το δικαίωμα διαμονής του συζύγου ή των τέκνων του εργαζομένου θα καθορίζεται, στην περίπτωση που αναλαμβάνουν μισθωτή δραστηριότητα, δυνάμει του άρθρου 11 και όχι του άρθρου 10· κατά τον τρόπο αυτό, το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α), δεν θα είχε καμιά σημασία γι' αυτή την κατηγορία προσώπων. Μια τέτοια ερμηνεία δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 ρυθμίζει μόνο το ζήτημα του δικαιώματος πρόσβασης του συζύγου και των τέκνων στην αγορά εργασίας. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από το ίδιο το γράμμα της διάταξης, που αφορά νομική κατάσταση παρόμοια με εκείνη του άρθρου 18, παράγραφος 1, του κανονισμού 38/64.

Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 παρέχει στο σύζυγο και στα τέκνα του εργαζομένου το δικαίωμα να εργαστούν « στο σύνολο της επικράτειας [εδάφους] » του κράτους μέλους. Ακόμα και στην περίπτωση που ο διακινούμενος εργαζόμενος και ο σύζυγός του ασκούν δραστηριότητα σε τόπους απομακρυσμένους μεταξύ τους και που δεν μπορεί να αποτελέσει καθημερινή πραγματικότητα η κοινή κατοικία, είναι απαραίτητο να έχουν οι σύζυγοι τη βούληση να ζήσουν μαζί και να την εκδηλώνουν κατά κάποιο τρόπο, περνώντας π.χ. μαζί τα σαββατοκύριακα.

Επιτρέποντας στο σύζυγο να αναλάβει μισθωτή δραστηριότητα στο σύνολο του εδάφους του κράτους υποδοχής, ανεξάρτητα από την κατοικία του διακινούμενου εργαζομένου, ο κοινοτικός κανονισμός επιδιώκει να βελτιώσει τις πιθανότητες επαγγελματικής αποκατάστασης του συζύγου. Η διαπίστωση αυτή δεν συνεπάγεται μεταβολή της νομικής του κατάστασης σε σχέση με το δικαίωμα διαμονής και, ιδίως, δεν θεμελιώνει αυτοτελές, σε σχέση με το άρθρο 10, δικαίωμα διαμονής. Τα μέλη της οικογένειας που δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους δεν διαθέτουν κανένα αυτοτελές δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας.

Η *Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου* υποστηρίζει ότι το άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68 δεν παρέχει κανένα δικαίωμα στο σύζυγο, ο οποίος ζει χωριστά από τον εργαζόμενο που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διάταξης και ο οποίος δεν μπορεί σοβαρά να θεωρηθεί ότι ζει μαζί του· το άρθρο 11 δεν παρέχει στο σύζυγο αυτόν αυτοτελές δικαίωμα διαμονής.

α) Το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 δεν μπορεί να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι καλύπτει και περιστάσεις, όπως της προσφεύγουσας στην κύρια δίκη. Το δικαίωμα που παρέχει το άρθρο 10, ιδίως στο σύζυγο εργαζομένου, είναι το δικαίωμα που παρέχεται σε ορισμένα πρόσωπα να « εγκατασταθούν μετά του εργαζομένου »· η αναφορά, υπό τις περιστάσεις αυτές, στην έννοια της εγκατάστασης προϋποθέτει προφανώς την ύπαρξη στενής και πραγματικής σχέσης μεταξύ του εργαζομένου και των εν λόγω προσώπων. Το άρθρο 10 εφαρμόζεται, ιδίως, στην περίπτωση του εργαζομένου, ο οποίος αλλάζει κατοικία για να απασχοληθεί σε άλλο κράτος μέλος. Σε περίπτωση ελλείψεως διατάξεως που να επιτρέπει, σε παρόμοιες περιπτώσεις, στην οικογένεια του εργαζομένου να τον ακολουθήσει και να παραμείνει μαζί του στο εν λόγω κράτος μέλος, δεν μπορεί, πράγματι, να πραγματοποιηθεί η ελεύθερη κυκλοφορία, όπως την καθιερώνει το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ. Θα ήταν, ωστόσο, εντελώς περιττό, για την εφαρμογή της ελεύθερης κυκλοφορίας, και θα ήταν αντίθετο στην εφαρμογή της έννοιας της « εγκαταστάσεως » το να δοθεί στο άρθρο 10 του κανονισμού η ερμηνεία ότι παρέχει δικαιώματα σε πρόσωπα, τα οποία δεν συνδέονται πλέον, πραγματικά, με τον εργαζόμενο, κατά τρόπο που να αποτελούν πλήρη οικογενειακή μονάδα.

Το άρθρο 10, παράγραφος 3, του κανονισμού 1612/68 δεν μπορεί να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι ως μόνη προϋπόθεση για το δικαίωμα διαμονής του συζύγου θέτει το γεγονός ότι ο εργαζόμενος είναι σε θέση να παράσχει κανονική κατοικία, παρά την απουσία κάθε προθέσεως ή πιθανότητας ότι ο

σύζυγός του θα κάνει χρήση αυτής της κατοικίας.

β) Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 κατά κανένα τρόπο δεν θεσπίζει δικαίωμα διαμονής ανεξάρτητο από τις προϋποθέσεις που διατυπώνει το άρθρο 10.

Το άρθρο 11 δεν θεσπίζει δικαίωμα διαμονής· η πηγή και τα όρια του άρθρου αυτού ανευρίσκονται στο άρθρο 10. Το άρθρο 11, στην πραγματικότητα, παρέχει στην ίδια ομάδα προσώπων με εκείνη που αφορά το άρθρο 10 το δικαίωμα πρόσβασης σε επαγγελματική δραστηριότητα. Εξάλλου, οι δύο διατάξεις συνδέονται προφανώς μεταξύ τους και πρέπει να θεωρηθούν ως συμπληρωματικές· παρέχουν ορισμένα ευεργετήματα στην ίδια ομάδα προσώπων που επιδιώκουν έναν κοινό σκοπό, την άρση των εμποδίων στην κινητικότητα των εργαζομένων. Το άρθρο 10 θεσπίζει το δικαίωμα του εργαζομένου να φέρει μαζί του την οικογένειά του. Το άρθρο 11 καθώς και το άρθρο 12 καθορίζουν τις προϋποθέσεις ενσωματώσεως της οικογένειας αυτής στη χώρα υποδοχής. Ο κοινός αυτός σκοπός των άρθρων 10 και 11 παραγνωρίζεται, αν τα άρθρα αυτά θεωρηθούν ότι παρέχουν δικαιώματα εντελώς χωριστά και διακεκριμένα.

Η συμπληρωματική σχέση μεταξύ των άρθρων 10 και 11 δεν έχει νόημα παρά μόνο εφόσον το άρθρο 11 ερμηνευτεί σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που καθορίζει το άρθρο 10.

Προκειμένου να γίνει γνωστό ποιες είναι οι προϋποθέσεις του άρθρου 10, στις οποίες υπόκειται και το άρθρο 11, πρέπει να γίνουν οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

Στην περίπτωση συζύγων που έζησαν και ζουν χωριστά από ορισμένο χρόνο, το γεγονός ότι ο εργαζόμενος θέτει στη διάθεση του συζύγου του « κανονική κατοικία » δεν συμβάλλει καθόλου στην πραγματοποίηση του κύριου σκοπού του κανονισμού που είναι η άρση των

εμποδίων στη διατήρηση της οικογενειακής ζωής και, επομένως, η διευκόλυνση της κυκλοφορίας των εργαζομένων.

Η ερμηνεία που προτείνει η προσφεύγουσα στην κύρια δίκη ως προς τις ουσιαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 10 για την εφαρμογή του άρθρου 11 καταλήγει σε αυθαίρετα και αδικαιολόγητα συμπεράσματα. Το άρθρο 11 αναφέρεται στην κατάσταση « συζύγου » και όχι πρώην συζύγου· είναι προφανές ότι αναφέρεται στον τωρινό σύζυγο του εργαζομένου. Στην περίπτωση συζύγων είτε διαζευγμένων είτε χωρισμένων είναι δύσκολο να θεωρηθεί ότι εξακολουθούν να υπάρχουν πραγματικοί οικογενειακοί δεσμοί· δεν υφίσταται κανένας λόγος για να γίνει διάκριση μεταξύ συζύγου χωρισμένου και προσώπου διαζευγμένου. Εξάλλου, λόγω της διακοπής όλων των πραγματικών σχέσεων με το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, μετά τον χωρισμό από το σύζυγό του, ο χωρισμένος σύζυγος δεν μπορεί να διεκδικήσει το δικαίωμα να συνεχίσει να ζει και να εργάζεται στο εν λόγω κράτος. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη, σε σχέση με τη διαφορά στην κύρια δίκη, ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης δεν εφαρμόζεται, καταρχήν, έναντι υπηκόων κρατών που δεν είναι μέλη της Κοινότητας.

Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται και από άλλους κανονισμούς, οι οποίοι, έχοντας εφαρμογή σε περιπτώσεις κατά τις οποίες παρέχεται δικαίωμα σε μέλος της οικογένειας εργαζομένου εντελώς ανεξάρτητα από την κανονική άσκηση των δικαιωμάτων του από τον ίδιο τον εργαζόμενο, ορίζουν ρητά τον αυτοτελή χαρακτήρα του δικαιώματος αυτού. Έτσι, ο κανονισμός 1251/70 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 1970, περί του δικαιώματος των εργαζομένων να παραμένουν στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σε αυτό ορισμένης εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 64), προβλέπει ρητώς ότι τα μέλη της οικογένειας του εργαζομένου εξακολουθούν μετά το θάνατό του να απολαύουν ορισμένων δικαιωμάτων που απορρέουν από την κατάσταση του εργαζομένου. Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 δεν προβλέπει καμία ειδική διάταξη αυτού του τύπου.

Η *Κυβέρνηση του Βασιλείου των Κάτω Χωρών* διατυπώνει, κυρίως, τις ακόλουθες παρατηρήσεις:

α) Το άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68 καθιερώνει το δικαίωμα του διακινούμενου εργαζομένου να φέρει τα εγγύτερα μέλη της οικογένειάς του στο κράτος μέλος όπου εργάζεται, ώστε να μπορέσουν να εγκατασταθούν μαζί του· το δικαίωμα αυτό επιτρέπει την άρση ενός σοβαρού εμποδίου στην κινητικότητα των εργαζομένων.

Τόσο το γράμμα, όσο και ο σκοπός του άρθρου 10 συνεπάγονται ότι τα μέλη της οικογένειας του εργαζομένου κατοικούν μαζί του. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από την απαίτηση που αφορά την κατοικία, την οποία επιβάλλει η παράγραφος 3 του άρθρου 10· η απαίτηση αυτή δεν θα είχε νόημα, αν η οικογένεια του εργαζομένου ήταν ελεύθερη να εγκατασταθεί αυτοτελώς αλλού.

Δεν μπορεί να χορηγηθεί στο σύζυγο εργαζομένου δικαίωμα εγκατάστασης, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 1, εφόσον ζει χωριστά, κατά τρόπο μόνιμο, από τον εργαζόμενο και είναι εγκατεστημένος αλλού σε δική του κατοικία.

β) Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 παρέχει τη δυνατότητα στο σύζυγο και στα κάτω των 21 ετών τέκνα, οι οποίοι κατοικούν μαζί του δυνάμει του άρθρου 10, να συμβάλλουν, αναλαμβάνοντας μισθωτή εργασία, στην προσωπική τους ευημερία και στην αφομοίωσή τους στην κοινωνία, στους κόλπους της οποίας έχουν εγκατασταθεί.

Το άρθρο 11 αίρει τα εμπόδια που παρεμβάλλει σχετικά η εθνική νομοθεσία, ακόμα και όταν τα ενδιαφερόμενα μέλη της οικογένειας δεν διαθέτουν την ιθαγένεια κράτους μέλους. Το άρθρο 11 αποτελεί συνέπεια της δυνατότητας που παρέχεται στον εργαζόμενο με το άρθρο 10 να εγκαταστήσει κοντά του τα μέλη της οικογένειάς του· δεν τους παρέχει αυτοτελές δικαίωμα διαμονής. Στην περίπτωση υπηκόων κράτους μέλους, διαθέτουν το δικαίωμα

αυτό δυνάμει του άρθρου 1 του κανονισμού 1612/68, εφόσον εργάζονται ως μισθωτοί· αυτό το αυτοτελές δικαίωμα διαμονής προστίθεται τότε στο δικαίωμα διαμονής που διαθέτουν βάσει του άρθρου 10. Σε περίπτωση διάσπασης της οικογενειακής ενότητας περιπίπτει σε αχρησία μόνο το δικαίωμα διαμονής που απορρέει από το άρθρο 10.

Στην περίπτωση που τα μέλη της οικογένειας δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, δεν διαθέτουν δικαίωμα διαμονής παρά μόνο βάσει του άρθρου 10 του κανονισμού. Σε περίπτωση διάσπασης της οικογενειακής ενότητας το ζήτημα του δικαιώματος των μελών αυτών να παρατείνουν την διαμονή τους στην εν λόγω χώρα πρέπει να εξετάζεται βάσει της νομοθεσίας του κράτους μέλους, στο οποίο κατοικούν. Η διαπίστωση αυτή δεν θίγει το δικαίωμα παραμονής, το οποίο, ιδίως σε περίπτωση θανάτου του εργαζομένου, μπορεί να απορρέει από τον κανονισμό 1251/70.

Η *Επιτροπή* θεωρεί ότι εκτός από τα άρθρα 10 και 11 του κανονισμού 1612/68 στην επίλυση της διαφοράς στην κύρια δίκη υπεισέρχονται και άλλες κοινοτικές διατάξεις. Καίτοι η Συνθήκη ΕΟΚ στα άρθρα 48 και επ. αναφέρεται μόνο στην ελεύθερη κυκλοφορία των «εργαζομένων», γίνεται γενικά δεκτό ότι το θεμελιώδες δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας αναγνωρίζεται επίσης στην οικογένεια των διακινούμενων εργαζομένων. Πρέπει, λοιπόν, ενόψει της διαφοράς στην κύρια δίκη, να ληφθούν, επίσης, υπόψη οι διατάξεις της οδηγίας 68/360 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968 περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και των οικογενειών τους στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 43) και ιδίως του άρθρου 4 αυτής, του άρθρου 3 του κανονισμού 1251/70, του άρθρου 1 της οδηγίας 64/221 του Συμβουλίου, της 25ης Φεβρουαρίου 1964 περί του συντονισμού των ειδικών μέτρων για τη διακίνηση και τη διαμονή αλλοδαπών, τα οποία δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας ή δημοσίας υγείας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 16), καθώς και της οδηγίας 72/194 του Συμβουλίου, της 18ης Μαΐου 1972

περί επεκτάσεως στους εργαζομένους που ασκούν το δικαίωμα παραμονής στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σε αυτό ορισμένης εργασίας, του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 64/221 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 218).

Εξάλλου, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας των μελών της οικογένειας των διακινούμενων εργαζομένων δεν αποτελεί ίδιο δικαίωμα, αλλά παρεπόμενο δικαίωμα· αυτό συμβαίνει, ιδίως, όταν τα μέλη της οικογένειας των διακινούμενων εργαζομένων δεν έχουν την υπηκοότητα κράτους μέλους. Μόνο ο συγγενικός δεσμός με το διακινούμενο εργαζόμενο τους παρέχει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας που καθιερώνει το κοινοτικό δίκαιο. Έτσι, το άρθρο 4 της οδηγίας 68/360 αναφέρει ρητώς ότι μέλος της οικογένειας που δεν έχει την υπηκοότητα κράτους μέλους δικαιούται να λάβει άδεια διαμονής που έχει την ίδια ισχύ με την άδεια που χορηγείται στον « εργαζόμενο από τον οποίο εξαρτάται ». Ο σκοπός που επιδιώκεται είναι να διασφαλιστεί στον εργαζόμενο, ακόμα και κατά την άσκηση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας, η δυνατότητα να διατηρήσει και να εξακολουθήσει τις οικογενειακές του σχέσεις· αντίθετα, συνεπάγεται ότι η εξαφάνιση των ιδιαίτερων δεσμών συγγένειας με το διακινούμενο εργαζόμενο συνεπάγεται για τα μέλη της οικογένειας την κατάργηση της ελεύθερης κυκλοφορίας που αναγνωρίζει το κοινοτικό δίκαιο.

α) Ενόψει της διαφοράς στην κύρια δίκη πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προσφεύγουσα στην κύρια δίκη εξακολουθεί να συνδέεται με το δεσμό του γάμου με το σύζυγό της και ότι είναι μέλος της οικογένειας, κατά την έννοια του άρθρου 10 επ. του κανονισμού 1612/68, της οδηγίας 68/360 και του άρθρου 3 του κανονισμού 1251/70. Το μόνο ζήτημα είναι αν, ανεξάρτητα από το γάμο, ο κοινοτικός νομοθέτης έχει θέσει συμπληρωματικές προϋποθέσεις σχετικά με τη συζυγική ζωή, οι οποίες πρέπει να συντρέχουν για να μπορεί η σύζυγος του διακινούμενου εργαζομένου να επικαλεστεί το κοινοτικό δίκαιο περί ελεύθερης κυκλοφορίας.

Η άποψη, σύμφωνα με την οποία η κοινή ζωή των συζύγων σε κοινή κατοικία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση, σημαίνει ότι ο κοινοτικός νομοθέτης δεν εξάρτησε απλώς την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας από το ουσιαστικό κριτήριο του οικογενειακού δικαίου, την ύπαρξη δηλαδή έγκυρου και μη λυμένου γάμου, αλλ' ότι θέτει, επιπλέον, πολύ ειδικές προϋποθέσεις στους συζύγους, που αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνουν την κοινή τους ζωή προκειμένου να αποκτήσουν, ως οικογένεια, το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας. Ουδέποτε, όμως, ο κοινοτικός νομοθέτης δεν επιχείρησε να θεσπίσει τέτοιους κανόνες.

Δεν ήταν πρόθεση του κοινοτικού νομοθέτη να ρυθμίσει, στο πλαίσιο του δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας, ειδικά προβλήματα του οικογενειακού δικαίου· όλα τα κράτη μέλη και όλα τα άτομα δεν έχουν τις ίδιες αντιλήψεις ως προς τις συζυγικές σχέσεις. Το να επιτραπεί στον κοινοτικό νομοθέτη να καθορίσει την εικόνα της οικογένειας που κατοικεί « υπό την αυτή στέγη » ή στην ίδια κατοικία, θα υπερέβαινε κατά πολύ τους στόχους που επιδιώκονται στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας.

Άλλες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου δείχνουν προφανώς ότι δεν είναι αυτή η έννοια του άρθρου 10, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού 1612/68.

Αυτό το ίδιο το άρθρο 11 διευκρινίζει ότι ο σύζυγος διακινούμενου εργαζομένου έχει το δικαίωμα « να αναλαμβάνει οποιαδήποτε μισθωτή δραστηριότητα στο σύνολο της επικράτειας » του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους. Βέβαια, η διάταξη αυτή δεν καθιερώνει αυτοτελές δικαίωμα διαμονής· παρέχει στο σύζυγο που έχει δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 10 και της οδηγίας 68/360, το

συμπληρωματικό δικαίωμα άσκησης μισθωτής δραστηριότητας. Ωστόσο, εφόσον ο σύζυγος διακινούμενου εργαζομένου έχει το δικαίωμα να επιλέξει μια απασχόληση στο σύνολο της επικράτειας, η διάταξη αυτή δεν θα είχε νόημα αν δεν έχει, επίσης, τη δυνατότητα να κατοικεί σε τόπο διαφορετικό από εκείνον που κατοικεί ο ίδιος ο διακινούμενος εργαζόμενος.

Το άρθρο 3, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας 68/360 έχει ιδιαίτερη σημασία από την άποψη αυτή: καθορίζει τις προϋποθέσεις χορήγησης άδειας διαμονής στα μέλη της οικογένειας διακινούμενων εργαζομένων. Όμως, ο κοινοτικός νομοθέτης δεν θέλησε να επιβάλει, για τη χορήγηση άδειας διαμονής στο σύζυγο διακινούμενου εργαζομένου, το συμπληρωματικό κριτήριο της κοινής κατοικίας: επέλεξε μόνο την ιδιότητα του μέλους της οικογένειας του.

Το άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού 1612/68 πρέπει να θεωρηθεί στο πλαίσιο της λειτουργίας του που είναι η διασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας έναντι ορισμένων κωλυμάτων και δυσκολιών που παρεμβάλλονται μέσα στα κράτη μέλη από τη συνήθη πρακτική που ακολουθείται στον τομέα της αστυνομίας αλλοδαπών. Η κατάσταση των αλλοδαπών εργαζομένων και των οικογενειών τους που ζουν χωρίς στέγη ή σε υπερπλήρεις κατοικίες αποτελεί χαρακτηριστικό πρόβλημα της αστυνομίας αλλοδαπών. Ο σκοπός της απαιτήσεως να διαθέτουν τα μέλη της οικογένειας των διακινούμενων εργαζομένων κανονική κατοικία είναι να αποτραπεί η δημιουργία στα κράτη μέλη απaráδεκτων δυσκολιών από την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας: συγχρόνως, ο κοινοτικός νομοθέτης απαγόρευσε ρητά κάθε διάκριση σε σχέση με τους ημεδαπούς εργαζομένους. Η διατύπωση του κανονισμού, σύμφωνα με την οποία τα μέλη της οικογένειας του διακινούμενου εργαζομένου έχουν το δικαίωμα να «εγκατασταθούν» στην κατοικία του, δικαιολογείται από τη χαρακτηριστική κατάσταση οικονομικής εξάρτησης του συζύγου, ο οποίος, τουλάχιστον στην

αρχή, δεν εργάζεται και υπογραμμίζει την ευθύνη του διακινούμενου εργαζομένου, ο οποίος οφείλει να εξασφαλίσει κανονική κατοικία στα μέλη της οικογένειάς του. Η διάταξη αυτή, ωστόσο, δεν πρέπει να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι η ύπαρξη κοινής κατοικίας συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση, από την οποία εξαρτάται η χορήγηση άδειας διαμονής στο σύζυγο διακινούμενου εργαζομένου. Δεδομένου ότι συνιστά συμβιβασμό μεταξύ, αφενός της μέριμνας της αστυνομίας αλλοδαπών για υγιεινές συνθήκες κατοικίας, αφετέρου του θεμελιώδους δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας, η ερμηνεία της πρέπει να στηριχτεί μόνο στην πραγματική ύπαρξη κανονικής κατοικίας για τα μέλη της οικογένειας του διακινούμενου εργαζομένου. Την ίδια έννοια έχει και το άρθρο 3 του κανονισμού 1251/70, το οποίο αναφέρεται απλώς στα κριτήρια που προβλέπει το άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68.

β) Στα ερωτήματα που υπέβαλε το Bundesverwaltungsgericht πρέπει να δοθούν οι ακόλουθες απαντήσεις:

- 1) Το άρθρο 10, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού 1612/68 πρέπει να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι ο σύζυγος διακινούμενου εργαζομένου έχει δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος, στο οποίο απασχολείται ο διακινούμενος εργαζόμενος, μόνο εφόσον διαθέτει κανονική κατοικία, κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 3, του εν λόγω κανονισμού. Αντίθετα, δεν είναι απαραίτητο να ζει ο σύζυγος του εργαζομένου κάτω από την ίδια στέγη με αυτόν.
- 2) Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 παρέχει στους συζύγους υπηκόων κρατών μελών που ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, όπου και διαμένουν, το δικαίωμα να ασκήσουν στο σύνολο του εδάφους του εν λόγω κράτους μέλους μισθωτή δραστη-

ριότητα, υπό τη μόνη προϋπόθεση ότι οι εν λόγω σύζυγοι έχουν δικαίωμα διαμονής, βάσει του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68.

γραπτές της παρατηρήσεις, ισχυρίστηκε ότι οι προϋποθέσεις του άρθρου 10, δηλαδή η ύπαρξη οικογενειακού δεσμού και κανονικής κατοικίας, πρέπει να συντρέχουν μόνο κατά την είσοδο στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Επομένως, το δικαίωμα διαμονής εξακολουθεί να υπάρχει ακόμα και μετά την εξαφάνιση του οικογενειακού ή συζυγικού δεσμού. Θα ήταν αντίθετο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα το να μπορεί ο διακινούμενος εργαζόμενος να αίρει με μονομερή και αυθαίρετη ενέργεια την προστασία που παρέχει το κοινοτικό δίκαιο στα μέλη της οικογένειάς του.

3. Προφορική διαδικασία

Κατά την προφορική διαδικασία της 19ης Σεπτεμβρίου 1984 αγόρευσαν ο δρ. Ernst Röder, για τη Γερμανική Κυβέρνηση και ο δρ. Manfred Beschel για την Επιτροπή.

Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Επιτροπή, αντίθετα απ' ό,τι είχε υποστηρίξει στις

Ο γενικός εισαγγελέας ανέπτυξε τις προτάσεις του στη συνεδρίαση της 7ης Νοεμβρίου 1984.

Σκεπτικό

- 1 Με Διάταξη της 18ης Οκτωβρίου 1983, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 5 Δεκεμβρίου 1983, το πρώτο τμήμα του Bundesverwaltungsgericht υπέβαλε δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).
- 2 Τα δύο αυτά ερωτήματα ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Diatta, σενεγαλικής ιθαγενείας και του Land Berlin εκπροσωπούμενου από τον Polizeipräsident του εν λόγω Land.
- 3 Η Diatta είναι παντρεμένη με γάλλο υπήκοο που κατοικεί και εργάζεται στο Βερολίνο. Ασκεί το επάγγελμά της στην πόλη αυτή συνεχώς από το Φεβρουάριο του 1978.
- 4 Αφού επί ορισμένο χρονικό διάστημα συγκατοίκησε με το σύζυγό της, στις 29 Αυγούστου 1978 εγκατέλειψε την κοινή στέγη με την πρόθεση να διαζευχθεί και κατοικεί έκτοτε σε χωριστή κατοικία.

- 5 Κατά τη λήξη της άδειας διαμονής της η Diatta ζήτησε την παράτασή της, ο δε Polizeipräsident με απόφασή του της 29ης Αυγούστου 1980 απέρριψε την αίτηση αυτή με την αιτιολογία ότι η Diatta δεν αποτελεί πλέον μέλος της οικογενείας υπηκόου κράτους μέλους της ΕΟΚ και δεν έχει κοινή κατοικία με το σύζυγό της. Την απόφαση αυτή επικύρωσε το Verwaltungsgericht λόγω της ελλείψεως κοινής κατοικίας των συζύγων. Αντιθέτως, το εν λόγω δικαστήριο δέχτηκε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται ο οικογενειακός δεσμός. Η προσφεύγουσα άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Oberverwaltungsgericht και μετά την απορριπτική απόφαση επί της εφέσεως αυτής προσέφυγε στο Bundesverwaltungsgericht.
- 6 Στο πλαίσιο αυτής της αλληλουχίας το Bundesverwaltungsgericht υπέβαλε τα ακόλουθα δύο ερωτήματα:
- 1) Το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 πρέπει να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι ο σύζυγος εργαζομένου που έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους και εργάζεται σε άλλο κράτος μέλος, διαμένει « υπό την αυτή στέγη » με τον εργαζόμενο, όταν ζει χωριστά από το σύζυγό του συνεχώς, αλλά έχει δική του κατοικία στον ίδιο τόπο που κατοικεί ο εργαζόμενος;
  - 2) Το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68 παρέχει στο μη έχοντα την ιθαγένεια κράτους μέλους σύζυγο υπηκόου κράτους μέλους που εργάζεται και κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος δικαίωμα διαμονής, που δεν εξαρτάται από τις προϋποθέσεις του άρθρου 10 του εν λόγω κανονισμού, όταν επιθυμεί να εργαστεί στο κράτος αυτό ως μισθωτός;
- 7 Με τα δύο ερωτήματα του Bundesverwaltungsgericht ερωτάται ουσιαστικά αν τα μέλη της οικογένειας διακινούμενου εργαζομένου κατά την έννοια του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68 οφείλουν οπωσδήποτε να κατοικούν μονίμως μαζί του για να έχουν δικαίωμα διαμονής δυνάμει της διατάξεως αυτής και αν το άρθρο 11 του εν λόγω κανονισμού παρέχει αυτοτελές δικαίωμα διαμονής σε σχέση με το δικαίωμα που παρέχει το άρθρο 10.
- 8 Δυνάμει του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68:
- « 1) Ανεξαρτήτως της ιθαγενείας των, έχουν δικαίωμα εγκαταστάσεως μετά του εργαζομένου υπηκόου ενός κράτους μέλους που απασχολείται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους τα εξής πρόσωπα:

α) έκαστος των συζύγων και οι κατιόντες τους οι οποίοι έχουν ηλικία κάτω των 21 ετών ή συντηρούνται απ' αυτόν·

β) οι ανιόντες του εργαζομένου αυτού και του συζύγου του, τους οποίους αυτός συντηρεί.

2) Τα κράτη μέλη διευκολύνουν την είσοδο οποιουδήποτε μέλους της οικογένειας που δεν ωφελείται από τις διατάξεις της παραγράφου 1 εφόσον συντηρείται ή ζει στη χώρα προελεύσεως, υπό την αυτή στέγη με τον εργαζόμενο που αναφέρεται ανωτέρω.

3) Για την εφαρμογή των παραγράφων 1 και 2 ο εργαζόμενος πρέπει να διαθέτει για την οικογένειά του κατοικία, η οποία θεωρείται κανονική για τους ημεδαπούς εργαζομένους στην περιφέρεια όπου απασχολείται χωρίς ωστόσο η διάταξη αυτή να δύναται να οδηγήσει στη δημιουργία διακρίσεως μεταξύ των ημεδαπών εργαζομένων και των εργαζομένων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη. »

9 Το άρθρο 11 του εν λόγω κανονισμού ορίζει ότι:

« Ο σύζυγος και τα τέκνα, τα οποία είναι κάτω των 21 ετών ή αυτά που συντηρεί υπήκοος κράτους μέλους που ασκεί στην επικράτεια ενός κράτους μέλους μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα, έχουν το δικαίωμα να αναλαμβάνουν οποιαδήποτε μισθωτή δραστηριότητα στο σύνολο της επικράτειας του κράτους αυτού, ακόμη και αν δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους. »

10 Κατά την προσφεύγουσα στην κύρια δίκη το άρθρο 10 δεν αναφέρει ρητώς τη συγκατοίκηση, αλλά απαιτεί απλώς από το διακινούμενο εργαζόμενο να θέσει στη διάθεση των μελών της οικογένειας του κατοικία που « να θεωρείται κανονική ». Πρόκειται, πράγματι, να διασφαλιστεί η δημόσια τάξη και ασφάλεια αποφεύγοντας τη μετανάστευση προσώπων που θα ζουν υπό συνθήκες αβέβαιες. Αυτό δεν αποκλείει, ωστόσο, τη δυνατότητα του συζύγου ή άλλου μέλους της οικογένειας να αποκτήσει συμπληρωματικό χώρο με την ενοικίαση χωριστής κατοικίας. Εξάλλου, ο κανονισμός 1612/68 δεν μπορεί να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι απαιτεί αδιατάρακτη κοινή συζυγική ζωή. Δεν αποτελεί, πράγματι, έργο της αρμόδιας για τη μετανάστευση αρχής να κρίνει αν είναι ακόμα δυνατή η συμφιλίωση. Επιπλέον, αν η συγκατοίκηση των συζύγων συνιστούσε επιτακτική προϋπόθεση, ο εργαζόμενος θα μπορούσε κάθε στιγμή να προ-

καλέσει την απέλαση του συζύγου του με το να μην του παρέχει πλέον στέγη. Τέλος, το άρθρο 11 του κανονισμού παρέχει δικαίωμα διαμονής ευρύτερο από του άρθρου 10 και στηρίζεται αναγκαστικά στη δυνατότητα επιλογής διαφορετικής κατοικίας.

- 11 Κατά το Land Berlin, καθού στην κύρια δίκη, το άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68 σκοπεύει αποκλειστικά στην προστασία των διακινούμενων εργαζομένων και στη διασφάλιση της δυνατότητας να μετακινούνται, εξασφαλίζοντας τη διατήρηση των οικογενειακών τους δεσμών. Δεν υπάρχει, συνεπώς, κανείς λόγος αναγνώρισης δικαιώματος διαμονής στα μέλη της οικογένειάς τους, εφόσον το δικαίωμα αυτό δεν στηρίζεται σε από κοινού διαβίωση. Όσον αφορά το άρθρο 11, δεν προβλέπει δικαίωμα διαμονής αλλά μόνο δικαίωμα εργασίας.
- 12 Σύμφωνα, επίσης, και με τις Κυβερνήσεις της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Κάτω Χωρών, τόσο από το γράμμα, όσο και από το πνεύμα του άρθρου 10 του κανονισμού προκύπτει ότι το δικαίωμα διαμονής του συζύγου υπάρχει μόνο εφόσον ζει υπό την αυτή στέγη με το διακινούμενο εργαζόμενο. Η πέμπτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1612/68 αναφέρει ότι σκοπός του είναι να παράσχει στον εργαζόμενο τη δυνατότητα να ζήσει με την οικογένειά του. Δεν υπάρχει, όμως, οικογενειακή ενότητα όταν οι σύζυγοι εγκαταλείπουν την κοινή συζυγική ζωή. Ο κανονισμός 1612/68 λαμβάνει υπόψη του, στα άρθρα 10 και 11, το δυαδικό χαρακτήρα της νομικής κατάστασης που προβλέπει η τρίτη παράγραφος του άρθρου 48 ως προς το δικαίωμα εργασίας και το δικαίωμα διαμονής. Την ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνει το ιστορικό θεσπίσεως των άρθρων 10 και 11 του κανονισμού 1612/68, τα οποία στηρίζονται στα άρθρα 17 και 18 του κανονισμού 38/64 του Συμβουλίου, της 25ης Μαρτίου 1964, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ABJ. 62, σ. 965). Το άρθρο 18 του κανονισμού 38/64 αναφέρει σαφώς ότι αν δεν υφίσταται η νομική κατάσταση που προκύπτει από το άρθρο 17, το μέλος της οικογένειας δεν διαθέτει αυτοτελές δικαίωμα διαμονής.
- 13 Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι γίνεται γενικώς δεκτό ότι το θεμελιώδες δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας που προβλέπει το άρθρο 48 επ. της Συνθήκης, αναγνωρίζεται επίσης στην οικογένεια των διακινούμενων εργαζομένων. Κατά την Επιτροπή, είναι επομένως απαράδεκτο να συνδέεται το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων με τον τρόπο κατά τον οποίο επιθυμούν οι σύζυγοι να οργανώσουν τη συζυγική τους ζωή, επιβάλλοντάς τους την υποχρέωση να ζουν υπό κοινή στέγη. Όλα τα κράτη μέλη και όλα τα άτομα δεν έχουν πράγματι την ίδια αντίληψη των συζυγικών σχέσεων. Γι' αυτό το λόγο το άρθρο 10 δεν θέτει καμία τέτοια απαίτηση. Το

άρθρο 10 σκοπεύει απλώς να διασφαλίσει την ύπαρξη κανονικής κατοικίας για τους μετανάστες για τις ανάγκες της αστυνομίας αλλοδαπών στους τομείς της υγιεινής και της κατοικίας. Όπως, επίσης, προκύπτει από το άρθρο 3, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας 68/360 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και των οικογενειών τους στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 43), η χορήγηση άδειας διαμονής εξαρτάται μόνο από το ουσιαστικό κριτήριο του γάμου και όχι από το συμπληρωματικό κριτήριο της κοινής κατοικίας. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Επιτροπή προχώρησε ακόμη περισσότερο και θεώρησε ότι το δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειας του διακινούμενου εργαζομένου, καθώς και το δικαίωμά τους να εργασθούν ως μισθωτοί στο σύνολο του εδάφους του κράτους υποδοχής δεν αίρεται σε περίπτωση ρήξεως του οικογενειακού δεσμού μετά την είσοδο στο έδαφος του κράτους αυτού.

- 14 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα που υποβλήθηκαν ο κανονισμός 1612/68 πρέπει να εξεταστεί μέσα στο πλαίσιο όλων των σχετικών ρυθμίσεων.
- 15 Ο κανονισμός αυτός εντάσσεται στο πλαίσιο των διαφόρων ρυθμίσεων που αποσκοπούν να διευκολύνουν την πραγμάτωση των στόχων του άρθρου 48 της Συνθήκης και σκοπός του είναι να παράσχει, μεταξύ άλλων, στους εργαζομένους τη δυνατότητα να μετακινούνται ελεύθερα στο έδαφος των άλλων κρατών μελών και να κατοικούν εκεί προκειμένου να εργασθούν.
- 16 Προς το σκοπό αυτό το άρθρο 10 του κανονισμού προβλέπει ότι ορισμένα μέλη της οικογένειας του διακινούμενου εργαζομένου μπορούν επίσης να εισέλθουν στο έδαφος του κράτους μέλους, όπου είναι εγκατεστημένος ο εργαζόμενος και να κατοικήσουν μαζί του.
- 17 Η διάταξη αυτή, λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου και των σκοπών της, δεν μπορεί να ερμηνευτεί συσταλτικά.
- 18 Το άρθρο 10 του κανονισμού, προβλέποντας ότι το μέλος της οικογένειας του διακινούμενου εργαζομένου έχει το δικαίωμα να εγκατασταθεί μαζί με τον εργαζόμενο δεν απαιτεί το ενδιαφερόμενο μέλος της οικογένειας να κατοικεί μόνιμα μαζί με τον εργαζόμενο, αλλά απλώς, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 3 του εν λόγω άρθρου, η κατοικία που διαθέτει ο εργαζόμενος να μπορεί να θεωρηθεί ως κανονική προκειμένου

να δεχθεί την οικογένειά του. Δεν μπορεί, συνεπώς, να γίνει εμμέσως δεκτή η απαίτηση μιας και μόνο μόνιμης οικογενειακής κατοικίας.

- 19 Η ερμηνεία αυτή, εξάλλου, ανταποκρίνεται στο πνεύμα του άρθρου 11 του κανονισμού, το οποίο παρέχει στο μέλος της οικογένειας το δικαίωμα ασκήσεως οποιασδήποτε εξαρτημένης εργασίας στο σύνολο του εδάφους του οικείου κράτους μέλους και τούτο έστω και αν η εργασία αυτή ασκείται σε τόπο απομακρυσμένο από τον τόπο κατοικίας του διακινούμενου εργαζομένου.
- 20 Πρέπει να προστεθεί ότι ο συζυγικός δεσμός δεν μπορεί να θεωρηθεί λυμένος εφόσον δεν έχει τεθεί τέρμα από την αρμόδια αρχή. Αυτό δεν συμβαίνει με τους συζύγους που ζουν απλώς χωριστά, ακόμα και όταν έχουν την πρόθεση να διαζευχθούν προσεχώς.
- 21 Ως προς το άρθρο 11 του κανονισμού 1612/68, από το ίδιο το γράμμα του προκύπτει ότι δεν παρέχει στα μέλη της οικογένειας του διακινούμενου εργαζομένου αυτοτελές δικαίωμα διαμονής, αλλά απλώς δικαίωμα ασκήσεως οποιασδήποτε εξαρτημένης εργασίας στο σύνολο του εδάφους του εν λόγω κράτους μέλους. Επομένως, το άρθρο 11 του εν λόγω κανονισμού δεν μπορεί να αποτελέσει νόμιμο έρεισμα δικαιώματος διαμονής ανεξάρτητου από τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 10.
- 22 Συνεπώς, στα ερωτήματα του Bundesverwaltungsgericht πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα μέλη της οικογένειας διακινούμενου εργαζομένου, κατά την έννοια του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68 δεν υποχρεούνται να κατοικούν οπωσδήποτε μόνιμως μαζί του για να έχουν δικαίωμα διαμονής δυνάμει της διατάξεως αυτής και ότι το άρθρο 11 του εν λόγω κανονισμού δεν παρέχει αυτοτελές δικαίωμα διαμονής σε σχέση με το δικαίωμα που παρέχει το άρθρο 10.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 23 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν οι παρεμβαίνουσες κυβερνήσεις και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης το χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το Bundesverwaltungsgericht, με Διάταξη της 18ης Οκτωβρίου 1983, αποφαινεται:

Τα μέλη της οικογένειας διακινούμενου εργαζομένου, κατά την έννοια του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68 δεν υποχρεούνται να κατοικούν οπωσδήποτε μονίμως μαζί του για να έχουν δικαίωμα διαμονής δυνάμει της διατάξεως αυτής και ότι το άρθρο 11 του εν λόγω κανονισμού δεν παρέχει αυτοτελές δικαίωμα διαμονής σε σχέση με το δικαίωμα που παρέχει το άρθρο 10.

Mackenzie

Stuart

Bosco

Due

Κακούρης

Everling

Bahlmann

Joliet

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 13 Φεβρουαρίου 1985.

Ο γραμματέας

Ο πρόεδρος

P. Heim

A. J. Mackenzie Stuart